
Deze informatie is gepeerreviewd, maar is niet inhoudelijk of taalkundig bewerkt door de redactie van het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde.

KUNST UIT MIDDELEEUWSE EN VROEGMODERNE HOSPITALEN IN NEDERLAND

Opzet en resultaten van de inventarisatie, met voorbeelden

Prof. Dr. Johan P. Mackenbach

Drie voorbeelden van kunstwerken en hun functie in het hospitaal

In aanvulling op de hoofdtekst van het artikel worden hier nog drie fraaie voorbeelden van kunstwerken uit Nederlandse hospitalen besproken.

Sint Anna Aalmoeshuis, Leiden: “De Aanbedding van de Wijzen”

Drieluik met “De Aanbedding van de Wijzen”, uit het atelier van Pieter Coecke van Aelst. (Foto auteur. Reproductie met toestemming van de Stichting Sint Anna Aalmoeshuis te Leiden.)

Het Sint Anna Aalmoeshuis is een hofje voor oudere behoeftige vrouwen in Leiden, dat werd opgericht in 1492 en nog steeds bestaat (1). Zoals bij alle hospitalen uit deze tijd was een kapel ook hier een essentieel onderdeel, waar zowel de bewoners als hun weldoeners konden bidden en deelnemen aan religieuze rituelen, i.h.b. de mis.

Op het altaar staat nog steeds een geschilderd drieluik uit de werkplaats van de Antwerpse schilder Pieter Coecke van Aelst, met de aanbedding van het pasgeboren kind Jezus door de drie Wijzen (of Koningen) uit het Oosten. Met kleine variaties is ditzelfde thema vele malen

door deze werkplaats geschilderd, vaak zoals hier met de zwarte Koning (Balthasar) op het linker zijluik, en een verwonderde Jozef op het rechter zijluik (2).

Dat dit een populair thema was, ook in veel hospitalen, was niet zo vreemd, want de geboorte van Jezus was niet alleen een belangrijk moment in de heilsgeschiedenis, maar de toeschouwer kon zich bij deze voorstelling via de intense devotie van de drie Koningen ook zelf aanwezig voelen in het tafereel (3). Dit schilderstuk is ca. 1520-1530 vervaardigd, en bevindt zich nog steeds in de kapel van het Sint Anna Aalmoeshuis in Leiden. De bescheiden artistieke ambities worden ruimschoots goedge maakt door de authentieke ambiance van deze gotische kapel, waarin nog verschillende andere voorwerpen uit de oorspronkelijke inventaris aanwezig zijn. Zo is er nog een natuurstenen altaar waarop Jacobsschelpen zijn afgebeeld, vermoedelijk verwijzend naar het feit dat de stichters van het hofje de pelgrimstocht naar Santiago de Compostela hebben afgelegd.

Heilige-Geestgasthuis, Kampen: “Het laatste avondmaal”

Schilderij met “Het laatste avondmaal”, door Jacob Maler (toegeschreven). (Foto: Stedelijk Museum Kampen. Reproductie met toestemming.)

Het Heilige-Geestgasthuis in Kampen werd vóór het jaar 1300 opgericht, en hoewel van de oorspronkelijke gebouwen weinig rest (4) zijn verschillende kunstwerken bewaard gebleven, waaronder een voorstelling van het ‘Laatste Avondmaal’ door de lokale schilder Jacob Maler (5).

Dit beschilderde paneel werd in 1552 vervaardigd, en bevindt zich nu in het Stedelijk Museum in Kampen. Ook dit was een populair thema, omdat volgens de Bijbel de mis werd ingesteld tijdens de laatste maaltijd van Jezus met zijn leerlingen, kort voor zijn dood aan het kruis. Dat dit schilderij primair de instelling van de mis verbeeldt, blijkt onder meer uit de nadruk op de stukjes brood op een schaal midden op tafel. De oorspronkelijke locatie van dit schilderij is niet bekend, maar bij andere hospitalen bevond een afbeelding van het 'Laatste Avondmaal' zich vaak in een refter (eetzaal) van het religieuze personeel, of vergaderruimte van de bestuurders waar maaltijden werden genoten, dus misschien was dat ook hier het geval.

Op het eerste gezicht heeft de thematiek van dit schilderij niets met hospitalen te maken, maar schijn bedriegt. In de christelijke traditie waren gezamenlijke maaltijden bij uitstek een gelegenheid om liefdadigheid te bedrijven (6). In voorstellingen van het 'Laatste Avondmaal' werden daarom op de voorgrond soms bedelaars afgebeeld (7). Dat is bij dit schilderij niet het geval, maar die associatie kan ook hier bij de themakeuze een rol hebben gespeeld.

Burgerweeshuis, Gorinchem: "Laatste Oordeel met stichters en wezen"

Drieluik met "Het Laatste Oordeel met stichters en wezen", door een onbekende schilder. (Foto: Gijs Brandt, in opdracht van het Gorcums Museum. Reproductie met toestemming van het Gorcums Museum.)

Het Burgerweeshuis in Gorinchem werd in 1557 gesticht door Matthijs Aalbers en zijn vrouw die zich, vergezeld door wezen in traditionele kledij, op dit drieluik lieten afbeelden ter weerszijden van een voorstelling van het 'Laatste oordeel'. Dit beschilderde drieluik werd kort na 1558 vervaardigd, en bevindt zich nog steeds in de regentenzaal van het voormalige Burgerweeshuis ("Huize Matthijs Marijke", nu een gezinsvervangend tehuis) in Gorinchem.

In de zeventiende eeuw en later vormden 'regentenstukken' voor gasthuizen, weeshuizen en andere instellingen van liefdadigheid een belangrijke opdracht voor Noord-Nederlandse schilders (8). Dergelijke van zelfbewustzijn blakende groepsportretten kwamen in eerdere perioden niet voor, maar in plaats daarvan lieten weldoeners zich veelal afbeelden op de zijluiken van altaarstukken. Van dergelijke 'memorietafels' is dit drieluik een fraai voorbeeld. De bedoeling van Aalbers en zijn vrouw was dat er na hun dood veel voor hun zielenheil zou worden gebeden door degenen die van hun vrijgevigheid leefden (9). Het onderschrift vermeldt dan ook de wens dat *"Die heere wil syn segheninge en goetheyt laten bedouwen"* op degenen die het weeshuis *"ghetrouwselyck regeren en voort het beste doen"*.

Ook voorstellingen van het 'Laatste Oordeel' kwamen veel voor, omdat in Jezus' prediking naastenliefde was benoemd als cruciale voorwaarde voor een gunstige uitkomst van dit oordeel, dat ieder ooit zou moeten ondergaan. Achter de vrouw staat, om dit nog eens extra te benadrukken, een verpersoonlijking van de deugd van naastenliefde: 'Caritas' werd vaak verbeeld als vrouw die gelijktijdig voor meerdere kinderen zorgt, van wie er in dit geval ook één onder haar wijde mantel schuilt (10).

Opzet van de inventarisatie

De inventarisatie richtte zich op de externe en interne decoraties van gebouwen behorend tot een hospitaal-complex, inclusief decoraties van altaren en andere vaste liturgische objecten, en beperkte zich tot decoraties in de vorm van figuratieve voorstellingen, zoals menselijke figuren, verhalende gebeurtenissen, symbolische voorwerpen, fabeldieren enz. Eenvoudige plant- en diermotieven en heraldische wapens werden niet in de inventarisatie meegenomen, evenmin als verluchte manuscripten, decoraties van liturgische gewaden of vaatwerk, koorbanken en grafmonumenten. De tijdsperiode waarbinnen de kunstwerken vervaardigd moesten zijn, was de periode 1100-1600, d.w.z. beginnend met de opkomst van hospitalen en de vernieuwing van de westerse kunst in de 12de eeuw, en eindigend met de grote veranderingen in de organisatie van hospitalen en in de inhoud van religieuze kunst als gevolg van de Reformatie en Contrareformatie in de 16de eeuw.

Kunstwerken werden geïdentificeerd m.b.v. nationale registers van kunstwerken en monumenten, catalogi van kunstcollecties, beschrijvingen van monumenten, en een groot aantal verspreide wetenschappelijke publicaties (tijdschriftartikelen en monografieën). Voor Nederland waren belangrijke bronnen onder meer het Rijksinstituut voor Kunsthistorische Documentatie, de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse letteren, de digitale beeldbank 'Het Geheugen', digitale en gedrukte catalogi van diverse musea, de Nederlandse versie van Wikipedia, en tientallen wetenschappelijke publicaties. Vergelijkingsgegevens over kunstwerken uit hospitalen in andere Europese landen zijn afkomstig uit lopend onderzoek, waarin van vergelijkbare bronnen voor die andere landen gebruik is gemaakt.

Alle kunstwerken die zich voor zover bekend in de periode 1100-1600 in de instelling bevonden, zijn in de inventarisatie meegenomen, ongeacht hun locatie; voor zover na te gaan, bevond de meerderheid zich evenwel in of aan de hospitaal-kapel of -kerk. Van alle op deze wijze geïdentificeerde kunstwerken is uit zoveel mogelijk digitale en gedrukte bronnen verdere informatie verzameld, onder meer over jaar van vervaardiging, kunstenaar, en huidige locatie. Hierbij zijn ook foto's verzameld met behulp waarvan de inhoud van de voorstelling in voldoende detail kon worden vastgesteld. Bij de classificatie van de inhoud van de voorstelling werd onderscheid gemaakt tussen (tenminste één) 'hoofdthema' en (indien van toepassing één of meerdere) 'subthema's'. De thematiek werd geïdentificeerd volgens de ICONCLASS systematiek (11). In de hier gerapporteerde analyse is alleen het 'hoofdthema' betrokken.

Tabel 1 bevat enkele beschrijvende gegevens over de gevonden kunstwerken uit hospitalen in de Noordelijke Nederlanden, met ter vergelijking dezelfde gegevens over alle ruim 1300 kunstwerken die voor Europa als geheel zijn gevonden. Tabel 2 bevat gedetailleerde gegevens over alle uit Nederlandse hospitalen gevonden kunstwerken.

Tabel 1. Kunstwerken uit Nederlandse hospitalen vergeleken met kunstwerken uit alle Europese hospitalen (1100-1600)

	Kunstwerken			
	Nederland		Europa	
	Aantal	%	Aantal	%
Totaal	71	100%	1309	100%
<i>Naar type hospitaal</i>				
Gasthuizen, generiek	27	38%	814	62%
Orde-hospitalen	18	25%	161	12%
Reizigershospitalen	2	3%	86	7%
Hofjes e.d.	10	14%	64	5%
Leprozerieen	0	0%	61	5%
Weeshuizen e.d.	13	18%	42	3%
Overige	1	1%	81	6%
<i>Naar periode</i>				
1500-1600	61	86%	707	54%
1400-1500	10	14%	387	30%
1100-1400	0	0%	156	12%
Onbekend	0	0%	59	5%
<i>Naar type kunstwerk</i>				
Schilderstuk	51	72%	481	37%
Beeld, beeldengroep	9	13%	314	24%
Muurschildering	2	3%	199	15%
Gevelsteen, tympaan e.d.	5	7%	99	8%
Overig	4	6%	216	17%
<i>Naar hoofdthema</i>				
Lijdensverhaal van Jezus	12	17%	335	26%
Heiligen	11	15%	310	24%
Maria	9	13%	309	24%
Geboorte van Jezus	7	10%	108	8%
Overige religieuze thema's	16	23%	134	10%
Liefdadigheid	2	3%	21	2%
Hospitaal zelf	2	3%	11	1%
Weldoeners	11	15%	37	3%
Overig	1	1%	44	3%

Tabel 2. Overzicht van alle gevonden kunstwerken uit Noord-Nederlandse hospitalen (1100-1600)

Plaats	Kunstwerk afkomstig uit	Type hospitaal	Huidige locatie	Kunstwerk (met gebruikelijke thema-aanduiding)	Jaar	Kunstenaar
Alkmaar	Heilige-Geest-Gasthuis	Gasthuis, generiek	Rijksmuseum, Amsterdam	Polyptiek, geschilderd ("Zeven werken van barmhartigheid")	1504	"Meester van Alkmaar"
Amersfoort	Hofje Armen de Poth	Ouderenhuis/hofje	Museum Flehite, Amersfoort	Triptiek, geschilderd, alleen zijluiken bewaard ("Laatste Avondmaal")	1538	Onbekend
Amsterdam	Burgerweeshuis	Weeshuis	Idem, exterieur	Gevelsteen, gebeeldhouwd ("Weeskinderen met de Heilige Geest")	1581	Joost Jansz. Bilhamer
Amsterdam	Sint-Pietersgasthuis	Gasthuis, generiek	Rijksmuseum, Amsterdam	Gevelsteen, gebeeldhouwd ("Gevelsteen van het Soldatengasthuis")	1587	Onbekend
Arnhem	Sint-Catharinae Gasthuis	Gasthuis, generiek	Gemeentemuseum, Arnhem	Polyptiek, geschilderd [zijluiken, n=4] ("Bartholomeusaltaar")	1450-1500? 1520?	"Navolger van de Meester van het Bartolomeüs-altaar"
Arnhem	Sint-Petersgasthuis	Gasthuis, generiek	Gemeentemuseum, Arnhem	Kop van gevelbeeld ("Kop van Sint Petrus")	ca. 1410	Onbekend
Brielle	Merula-Weeshuis	Weeshuis	Idem, exterieur	Gevelsteen, gebeeldhouwd ("Weeshuis-scène")	1500-1600	Onbekend
Brielle	Merula-Weeshuis	Weeshuis	Idem	Schilderij ("Portret van Engel van Merlen (1482-1557)")	1550-1574	Onbekend
Brielle	Merula-Weeshuis	Weeshuis	Idem	Schilderij ("Portret van Angelus Merula, stichter van het weeshuis")	ca. 1550	Onbekend
Culemborg	Elisabeth Weeshuis	Weeshuis	Museum Elisabeth Weeshuis, Culemborg	Triptiek, geschilderd ("Het Laatste Avondmaal, het Joodse Paasfeest, ...")	1570-1573	Jan Geritsz. Deys
Culemborg	Elisabeth Weeshuis	Weeshuis	Museum Elisabeth Weeshuis, Culemborg	Schilderij ("Memorietafel van Elisabeth van Culemborg")	ca. 1550	"Omgeving Jan van Scorel")
Culemborg	Elisabeth Weeshuis	Weeshuis	Museum Elisabeth Weeshuis, Culemborg	Schilderij ("De vier evangelisten")	ca. 1559	Pieter Aertsen of navolger
Delft	Sint-Jorisgasthuis	Gasthuis, generiek	Idem, Lutherse Kerk, Delft	Beelden (n=2) ("Pausen")	1400-1500	Onbekend
Doesburg	N.N. Gasthuis	Gasthuis, generiek	Idem, Gasthuiskerk, Doesburg	Muurschildering [beschadigd] ("Sint Christoffel")	ca. 1400?	Onbekend
Gorinchem	Burgerweeshuis	Weeshuis	Idem, Huize Matthijs Marijke, Gorinchem	Schilderij ("Hilleke de Roy en vier van haar wezen")	1586	Onbekend
Gorinchem	Burgerweeshuis	Weeshuis	Idem, Huize Matthijs Marijke, Gorinchem	Triptiek, geschilderd ("Laatste Oordeel")	1555-1560	Onbekend
Gorinchem	Burgerweeshuis	Weeshuis	Idem, exterieur	Gevelsteen, gebeeldhouwd ("Weeshuis-scènes")	1557 of 1558	Onbekend
Gouda	Cellebroedersklooster	Orde-hospitaal (Cellebroeders)	Museum Gouda	Beeldje ("Madonnabeeld")	1500-1700	Onbekend
Gouda	Sint-Barbaragasthuis	Gasthuis, generiek	Museum Gouda	korbelen, gebeeldhouwd (n=3) ("Hoofd van monnik, man, vrouw")	1400-1500	Onbekend
Gouda	Sint-Catharinagasthuis	Gasthuis, generiek	Museum Gouda	Schilderij ("Christus zegent de kinderen ('Laat de kinderen tot mij komen')")	1573	Onbekend
Gouda	Sint-Catharinagasthuis	Gasthuis, generiek	Museum Gouda	Triptiek, geschilderd ("De aanbidding van de herders" etc.)	ca. 1565	Dirck Barendsz.
Gouda	Wees- en Aelmoeseniershuis	Weeshuis	Museum Gouda	Schilderij ("Portret van een vrouw en twee jongens van twaalf jaar")	1568	Onbekend
Gouda	Wees- en Aelmoeseniershuis	Weeshuis	Museum Gouda	Schilderij ("Portret van een begiftigster van het Weeshuis")	ca. 1575	Onbekend
Haarlem	Sint-Elisabethgasthuis	Gasthuis, generiek	Amsterdam Museum, Amsterdam	Schilderijen (n=2) ("Portret van Willem Sylverts. Backer" en "Portret van Gheert Jan Oomendr.")	1526	Onbekend
Haarlem	Sint-Elisabethgasthuis	Gasthuis, generiek	Frans Halsmuseum, Haarlem	Schilderij ("Juda en Tamar")	1596	Cornelis Cornelisz. van Haarlem
Haarlem	Sint-Elisabethgasthuis	Gasthuis, generiek	Frans Halsmuseum, Haarlem	Schilderij ("Landschap met voorstellingen uit de geschiedenis van Tobias")	1560-1570	"Navolger van Joachim Patinir"
Haarlem	Sint-Elisabethgasthuis	Gasthuis, generiek	Frans Halsmuseum, Haarlem	Schilderij ("De Profeet Jesaja voorspelt de terugkeer van de Joden uit de ballingschap")	1560-65	Maarten van Heemskerck
Haarlem	Sint-Elisabethgasthuis	Gasthuis, generiek	Frans Halsmuseum, Haarlem	Schilderij ("Gezicht op Rome met de barmhartige Samaritaan")	ca. 1550	Maarten van Heemskerck
Haarlem	Sint-Jacobsgodshuis	Pelgrimshospitaal	Museum Catharijneconvent, Utrecht	Crucifix, gebeeldhouwd ("Christus aan het kruis")	1450-74?	Onbekend
Haarlem	Sint-Jacobsgodshuis	Pelgrimshospitaal	Museum Catharijneconvent, Utrecht	Beelden (n=3) ("Maria-met-kind op maansikkel; Clara")	1515-24; 1510-19; ca. 15	Onbekend
Haarlem	Sint-Jansklooster	Orde-hospitaal (Johannieters)	Frans Halsmuseum, Haarlem	Schilderij (Heilige Familie")	1551	Claes Gorusz (kopie naar Rafaël)
Haarlem	Sint-Jansklooster	Orde-hospitaal (Johannieters)	Schlossmuseum Weimar, Weimar	Schilderij ("Epitaf van Jan Willem Jansz.")	1475-99	"Navolger van Geertgen tot Sint Jans"
Haarlem	Sint-Jansklooster	Orde-hospitaal (Johannieters)	Kunsthistorisches Museum, Wenen	Triptiek, geschilderd [alleen zijluik] ("De bewening van Christus" en "Julianus Apostatus ...")	1484-99	Geertgen tot Sint Jans
Haarlem	Sint-Jansklooster	Orde-hospitaal (Johannieters)	Frans Halsmuseum, Haarlem	Schilderij ("De doop van Christus in de Jordaan")	1527-30	Jan van Scorel
Haarlem	Sint-Jansklooster	Orde-hospitaal (Johannieters)	Frans Halsmuseum, Haarlem	Schilderij ("De zondeval: Eva biedt Adam het fruit aan")	1527-30	Jan van Scorel
Haarlem	Sint-Jansklooster	Orde-hospitaal (Johannieters)	Gemäldegalerie, Berlin	Schilderij ("Johannes der Täufer in der Einöde")	ca. 1485-90	Geertgen tot Sint Jans
Haarlem	Sint-Jansklooster	Orde-hospitaal (Johannieters)	National Gallery, London	Schilderij ("The Head of Saint John the Baptist")	ca. 1520	Jan Mostaert
Haarlem	Sint-Jansklooster	Orde-hospitaal (Johannieters)	Museum Catharijneconvent, Utrecht	Triptiek, geschilderd ("Epitaf van Jansheer Tieleman", "Drieluik met kruisiging")	ca. 1525	Onbekend
Haarlem	Sint-Jansklooster	Orde-hospitaal (Johannieters)	Rijksmuseum, Amsterdam	Schilderij ("Maria Magdalena")	ca. 1530	Jan van Scorel

Haarlem	Sint-Jans klooster	Orde-hospitaal (Johannieters)	Bowes Museum, Durham	Triptiek, geschilderd ("Entombment with Philips van Hogesteyn")	ca. 1544-73	"School of Jan van Scorel"
Haarlem	Sint-Jans klooster	Orde-hospitaal (Johannieters)	Frans Halsmuseum, Haarlem	Schilderij ("Kerstnacht", "De aanbidding van de herders met Zelomi en Salome")	ca. 1545	Maarten van Heemskerck
Haarlem	Sint-Jans klooster	Orde-hospitaal (Johannieters)	Frans Halsmuseum, Haarlem	Schilderij ("Laatste Avondmaal")	ca. 1550	"Meester Lucas"
Haarlem	Sint-Jans klooster	Orde-hospitaal (Johannieters)	Idem, Janskerk, Haarlem	Schilderij ("Commandeurs van de orde van St. Jan te Haarlem")	ca. 1561; 1580-1625	Onbekend
Haarlem	Wittevrouwenklooster	Convent voor ex-prostituees	Rijksmuseum, Amsterdam	Schilderij ("De boom van Jesse")	ca. 1500	"Omgeving van Geertgen tot Sint Jans"
Hoorn	Sint-Jansgasthuis	Gasthuis, generiek	Idem, exterieur	Beeld ("Johannes de Doper")	1563	Cornelis Floris de Vriendt?
Kampen	Heilige-Geestgasthuis	Gasthuis, generiek	Stedelijk Museum Kampen	Diptiek, geschilderd ("Maria met het kind" en "Johannes de Doper")	1548	Ernst Maler
Kampen	Heilige-Geestgasthuis	Gasthuis, generiek	Stedelijk Museum Kampen	Schilderij ("De werken van barmhartigheid")	1548	Jacob Maler
Kampen	Heilige-Geestgasthuis	Gasthuis, generiek	Stedelijk Museum Kampen	Schilderij ("Het Laatste Avondmaal")	1552	Jacob Maler
Kampen	Heilige-Geestgasthuis	Gasthuis, generiek	Stedelijk Museum Kampen	Schilderij ("Aanbidding der herders")	1572	Mechteld toe Boecop
Kampen	Heilige-Geestgasthuis	Gasthuis, generiek	Stedelijk Museum Kampen	Schilderij ("Memorietafel van Aernt van den Gruythuys en zijn vrouw")	1500-1550	Onbekend
Kampen	Soete Naeme Jhesus Huys	Weeshuis	Stedelijk Museum Kampen	Triptiek, geschilderd ("Laat de kinderen tot mij komen")	1554	Jacob en Albert Maler
Leiden	Sint-Annahofje	Ouderenhuis/hofje	Idem, kapel	Schilderij ("Memorietafel Cornelis Wilhelmi")	1558	Onbekend
Leiden	Sint-Annahofje	Ouderenhuis/hofje	Idem, kapel	Wandtapijt [gedeeltelijk] ("Verzameling van het manna")	1500-1600	Onbekend
Leiden	Sint-Annahofje	Ouderenhuis/hofje	Idem, kapel	Diptiek, gebeeldhouwd ("Annunciatie")	ca. 1500-1510	Onbekend ("Mechelen")
Leiden	Sint-Annahofje	Ouderenhuis/hofje	Idem, kapel	Triptiek, geschilderd ("De aanbidding van de Wijzen")	ca. 1525	"Atelier Pieter Coecke van Aelst (I)"
Leiden	Sint-Annahofje	Ouderenhuis/hofje	Idem, kapel	Gebrandschilderd glas ("Scènes uit het leven van Sint Anna")	ca. 1550? 1600-1700?	naar ontwerp Aertgen van Leyden?
Leiden	Sint-Caeciliegasthuis	Gasthuis, generiek	Museum Lakenhal, Leiden	Schilderij ("De Vette Keuken")	1594	Maarten van Cleve
Leiden	Sint-Caeciliegasthuis	Gasthuis, generiek	Museum Lakenhal, Leiden	Schilderij ("Christus aan het kruis")	1505-25	Cornelis Engebrechtsz
Leiden	Sint-Caeciliegasthuis	Gasthuis, generiek	Museum Lakenhal, Leiden	Retabel, geschilderd ("Maria in sole", "Maria als hemelkoningin")	ca. 1525	Onbekend
Leiden	Sint-Stevenshofje	Ouderenhuis/hofje	Museum Lakenhal, Leiden	Triptiek, geschilderd [alleen middenpaneel] ("Wonderbare spijziging")	ca. 1545	Onbekend
Maastricht	Cellebroedersklooster	Orde-hospitaal (Cellebroeders)	Idem, kapel	Muurschildering (beschadigd) ("Laatste Oordeel")	1500-1600?	Onbekend
Maastricht	Twaalf Apostelen Huis	Ouderenhuis/hofje	Museum Vrijthof, Maastricht	Gevelsteen, gebeeldhouwd ("Apostelbalk")	1500-1525	Onbekend
Maastricht	Twaalf Apostelen Huis	Ouderenhuis/hofje	Museum Vrijthof, Maastricht	Twee beelden ("Lindenhouten beelden")	1500-1525	Onbekend
Middelburg	Onze-Lieve-Vrouwegasthuis	Gasthuis, generiek	Idem, exterieur	Deurmaald, gebeeldhouwd ("Maria met kind")	ca. 1520	Onbekend
Utrecht	Apostelgasthuis	Ouderenhuis/hofje	Centraal Museum, Utrecht	Schilderij ("De uitzending van de twaalf discipelen")	ca. 1573	Onbekend
Utrecht	Heilige Kruisgasthuis	Gasthuis, generiek	Centraal Museum, Utrecht	Triptiek, geschilderd ("Triptiek van de familie De Visscher van der Gheer")	1555; 1570	Jan van Scorel; Jan Deys
Utrecht	Heilige Kruisgasthuis	Gasthuis, generiek	Centraal Museum, Utrecht	Schoorsteenfries, gebeeldhouwd ("Man van smarten")	ca. 1475-1500	Onbekend
Utrecht	Sint-Anthoniegasthuis	Gasthuis, generiek	Centraal Museum, Utrecht	Schilderij ("Maria met kind")	1535	Onbekend
Utrecht	Sint-Catharijnegasthuis	Orde-hospitaal (Johannieters)	Idem, Museum Catharijneconvent	Schilderij ("Balijsportret")	1555	Onbekend
Utrecht	Sint-Catharijnegasthuis	Orde-hospitaal (Johannieters)	Idem, Museum Catharijneconvent	Schilderij ("Balijsportret")	1550-74	Onbekend
Utrecht	Sint-Catharijnegasthuis	Orde-hospitaal (Johannieters)	Idem, Museum Catharijneconvent	Schilderij ("Portret van Hendrick Barck")	ca. 1561	"Omgeving Jan van Scorel"

Literatuur

1. de Baar PJM, van Dissel AJ, Droge JF, van der Geest HJM, Heijbroek JF, Louwrier W, editors. Sint Annahofje. Leiden: Stichting Leidse Hofjes; 1985.
2. Marlier G. La Renaissance flamande: Pierre Coeck d'Alost. Brussel: Finck; 1966.
3. Mâle E. L'art religieux de la fin du Moyen Age en France: étude sur l'iconographie du Moyen Age et sur ses sources d'inspiration. Paris: A. Colin; 1925.
4. van Mierlo T. Vier eeuwen dakkapellen van het Heilige Geest- of Buitengasthuis. Kamper Almanak, Cultuurhistorisch Jaarboek 2019. 2019:251-86.
5. Fehrmann CN. De werken van de familie Maler te Kampen. Kamper Almanak, . 1950(31 oktober 1950-1951):173-94.
6. Muller SD. Charity in the Dutch Republic: Pictures of Rich and Poor for Charitable Institutions. Ann Arbor: UMI Research Press; 1985.
7. Nichols T. Secular charity, sacred poverty: picturing the poor in Renaissance Venice. Art History. 2007;30(2):139-69.
8. Middelkoop NE. Schutters, gildebroeders, regenten en regentessen: Het Amsterdamse corporatiestuk 1525-1850. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam; 2019.
9. Bueren Tv, Wüstefeld W. Leven na de dood: gedenken in de late Middeleeuwen. Turnhout: Brepols; 1999.
10. Freyhan R. The evolution of the Caritas figure in the thirteenth and fourteenth centuries. Journal of the Warburg and Courtauld Institutes. 1948;11(1):68-86.
11. Grund A. ICONCLASS. On subject analysis of iconographic representations of works of art. Knowledge Organization. 1993;20(1):20-9.